دوفصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، سال نهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۹، صفحات ۲۴۲-۲۱۹
تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۱۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۲/۲۰

بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای کوچک در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کاشمر)

مریم قاسمی[*۱]
میترا یار احمدی[*۲]

چکیده

امروزه توسعه کسب و کارهای خرد/بسیار کوچک روستایی مهم‌ترین راهکار توسعه اقتصاد روستایی در کشورهای جهان سوم محسوب می‌شود. یکی از ملزومات اساسی برای ایجاد هر کسب و کار، به ویژه کسب و کارهای میکرو در نواحی روستایی، تامین مالی است. موسسات مالی و صندوق‌های قرض‌الحسنه می‌توانند از طریق ارائه اعتبارات خرد با بهره کم نقش بسزایی در توسعه کارآفرینی، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی بویژه در نواحی روستایی داشته باشند. از این رو پژوهش حاضر به بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی شهرستان کاشمر می‌پردازد. مطالعه حاضر از نظر ماهیت، از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از جهت روش، توصیفی- تحلیلی است. جامعه آماری صاحبان کسب و کارهای بسیار کوچک (کمتر از ۵ نفر کارکن) در نواحی روستایی شهرستان کاشمر هستند که از تسهیلات صندوق کارآفرینی امید استفاده نموده‌اند. گردآوری اطلاعات با بهره‌گیری از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی مبتنی بر پرسشنامه محقق‌ساخته صورت گرفته است. آلفای کرونباخ ۰/۹۱۵ پایایی ابزار تحقیق را مطلوب تشخیص داد. نتایج بیانگر آن است که از نظر صاحبان کسب و کارهای خرد روستایی، صندوق کارآفرینی امید با میانگین ۳/۵ نقش موثری در راه‌اندازی و توسعه کسب و کارهای خرد داشته است. در این ارتباط افرادی که از تسهیلات خویش فرما استفاده کرده‌اند نقش صندوق را در توسعه کسب و کار خود با میانگین ۳/۸۵ بالاتر از نوع خانگی با ۲/۷۵ و کارفرمایی با ۳/۴۴ ارزیابی نموده‌اند. همچنین از نظر وام گیرندگان تسهیل در فرآیند دریافت وام به میزان ۰/۳۱، کاهش بوروکراسی اداری با ۰/۴۱ و برقراری تناسب بین مقدار وام اعطائی و سرمایه مورد نیاز جهت راه اندازی کسب وکار با ۰/۴۱ موجب بهبود عملکرد صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی می‌شود.

واژگان کلیدی: صندوق کارآفرینی امید، کسب و کارهای خرد روستایی، توسعه کارآفرینی، شهرستان کاشمر، اعتبارات خرد.

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول) Magh30@um.ac.ir
۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد Mit.yarahmadi75@yahoo.com

مقدمه

امروزه موضوع پایداری سرلوحه تمامی فعالیت‌ها و برنامه‌های توسعه، از جمله توسعه روستایی است (نوری‌پور و شاه ولی، ۱۳۹۰: ۶۴). توسعه پایدار روستایی دارای ابعاد مختلف؛ اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی است (Cai et al, 2009: 8913)، اما در کشورهای درحال‌توسعه، توسعه پایدار اقتصادی به عنوان اصلی‌ترین هدف مطرح می‌باشد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۰؛ جمعه‌پور، ۱۳۹۲). زیرا اغلب روستاها به لحاظ اقتصادی با چالش‌هایی چون: بیکاری، پایین بودن سطح تولید و بهره وری، کمبود سرمایه، محدودیت بازار و فرصت‌های شغلی مواجه می‌باشند (یاسوری، ۱۳۸۶: ۳۶؛ رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۱). به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران، یکی از راه‌های رفع این چالش‌ها توسعه کارآفرینی و حمایت از بنگاه‌های کوچک و خرد است (ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۴۰؛ درویش و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۹). چرا که کارآفرینی و توسعه کسب و کارهای کوچک باعث کاهش بیکاری، اشتغال‌زایی، رشد اقتصادی، افزایش بهره‌وری افراد و منابع و بالتبع افزایش درآمد می‌گردد (Snodgrass & Winkler, 2004 ؛ Abor & Quartey, 2010؛ رضوانی و نجارزاده، ۱۳۸۷: ۱۶۵). از این رو توسعه کسب و کارهای بسیار کوچک یکی از مهمترین و موثرترین راهکارهای بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی روستائیان محسوب می‌گردد.

امروزه طیف وسیعی از کسب و کارهای متنوع شامل کسب و کارهای بزرگ، متوسط، کوچک و بسیارکوچک وجود دارد (Preuss & Perschke, 2010). کسب‌وکارهای بسیار کوچک[1] اغلب بیش از نیمی از کسب‌وکارهای کوچک را شامل می‌شوند (Mattare & Monahan, 2010 به نقل از فلاح، ۱۳۹۷: ۱۲۰). کسب و کارهای بسیار کوچک طیفی از کارکنان کمتر از پنج نفر را شامل می‌شوند، این درحالی است که کسب و کارهای کوچک کارکنانی بین پنج تا نه نفر را دربرمی گیرند (Dyt & Halabi, 2007). کسب و کارهای بسیار کوچک عموما خانوادگی بوده و در ساختار آنها بین مدیریت و مالکیت جدایی وجود ندارد، به منابع مالی زیاد نیاز نداشته و از انعطاف‌پذیری و سازگاری بالایی در شرایط مختلف برخوردار هستند. این کسب و کارها عموما سهم چشمگیری در اقتصاد کشورها دارند به عنوان مثال در استرالیا کسب و کارهای بسیار کوچک ۸۸ درصد از کل کسب و کارها را تشکیل می‌دهند (Dyt & Halabi, 2007 به نقل از فلاح، ۱۳۹۷: ۱۲۰) و در انگلستان بیش از ۹۶ درصد کسب و کارها را کسب و کارهای بسیار کوچک تشکیل می‌دهند (Rhodes, 2017 به نقل از فلاح، ۱۳۹۷: ۱۲۰). با توجه به اینکه اغلب کسب‌وکارهای روستایی از نوع کسب و کارهای میکرو (بسیار کوچک) می‌باشند، مطالعه حاضر این گروه خاص از کسب و کارها را مطمح نظر قرار داده است.

1. Micro sized businesses

یکی از ملزومات اساسی برای ایجاد هر کسب و کار، سرمایه و منابع مالی است (صدری نیا و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴). اما دستیابی به وجوه مورد نیاز برای راه‌اندازی کسب و کار، همواره به عنوان یک چالش جدی برای کارآفرینان روستایی مطرح است (اسلامی و بیگدلو، ۱۳۸۴: ۴؛ Babajide, 2012). امروزه برای تامین مالی فعالیت‌های کوچک و فراهم آوردن تسهیلات مالی برای افراد با درآمد پایین که امکان دسترسی به بانک‌ها و سایر منابع مالی رسمی را ندارند، رهیافت نوینی در دنیا مطرح شده است که «اعتبارات خرد» نامیده می‌شود (ساعی و ضیایی، ۱۳۹۵: ۲۲۷؛ افتخاری و همکاران، ۱۳۸۵). اعتبارات خرد در سال‌های اخیر به عنوان مکانیسمی انعطاف پذیر برای دسترسی افراد (به ویژه فقرا) به خدمات مالی گسترش یافته و راهکاری موثر برای دستیابی به کاهش فقر و توسعه اجتماعی محسوب می‌شود (Waithaka et al, 2014). به طوری که به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران، وام‌های خرد سبب بهبود رفاه خانواده‌ها، افزایش درآمد و بهبود شرایط زندگی خانوارهای روستایی می‌گردد (LiGan & Hu, 2011؛ Linh, et al, 2019). با توجه به نقش و اهمیت اعتبارات خرد در توسعه کسب و کارهای روستایی و نیز اهمیت توسعه کسب و کارهای کوچک و خرد روستایی در دست‌یابی به توسعه پایدار اقتصادی و با توجه به ماهیت این کسب و کارها که اغلب بسیار کوچک و مبتنی بر مشارکت اعضای خانواده می‌باشند، وجود نهادها و موسسات مالی که ارائه دهنده اعتبارات خرد با سود کم باشد، ضرورت می‌یابد. ازجمله این موسسات مالی می‌توان به «صندوق کارآفرینی امید» اشاره نمود. صندوق کارآفرینی امید از جمله موسسات مالی است که با هدف تامین سرمایه مورد نیاز کارآفرینان به منظور توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط در راستای دستیابی به توسعه اقتصادی شکل گرفته است. این صندوق فعالیت خود را از سال ۱۳۷۲ تحت عنوان صندوق حمایت از فرصت‌های شغلی، که مشتمل بر صندوق‌های ازدواج جوانان و اشتغال‌زایی روستایی است، آغاز نمود. سپس در سال ۱۳۸۴ با صندوق اشتغال، ازدواج و مسکن مهر امام رضا (ع) ادغام و صندوق مهر امام رضا نام گرفت. این صندوق در سال ۱۳۹۲ بر اساس رویکرد جدید، حمایت از کسب و کارهای خرد بازارمحور با روش تامین مالی خرد و بویژه کسب و کارهای کارآفرینانه و خرد در نواحی روستایی، به صندوق کارآفرینی امید تغییر نام یافت (صندوق کارآفرینی امید، ۱۳۹۸). مأموریت صندوق کارآفرینی امید تجهیز سپرده‌های خرد مردم و تلفیق آن با اعتبارات دولت، شناسایی جوانان واجد شرایط، توانمندسازی آنان و کمک در ایجاد کسب وکارهای خرد کم سرمایه و کاربر با محوریت فعالیت‌های کارآفرینانه، نیازهای منطقه‌ای، توسعه کسب و کارهای IT محور؛ بر اساس شیوه‌های جهانی شبکه‌سازی کسب و کارهای بازارمحور نظیر خوشه‌ها و زنجیره‌های ارزش در کشور برای اطمینان از پایداری کسب و کارها و هدفمندی تسهیلات پرداختی

می‌باشد. تسهیلات پرداختی این بانک شامل تسهیلات اشتغال‌زایی خانگی، تسهیلات خویش‌فرمایی، تسهیلات کارآفرینی، تسهیلات قرض الحسنه ازدواج، تسهیلات کارت معیشت کارکنان، تسهیلات قرض الحسنه بخش صنوف و ... می‌باشد (سایت صندوق کارآفرینی امید، ۱۳۹۸).

منطقه مورد مطالعه شهرستان کاشمر در استان خراسان رضوی است. این شهرستان بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای ۱۶۸۶۶۴ نفر جمعیت می‌باشد. که ۶۴ درصد جمعیت این شهرستان در مناطق شهری و ۳۶ درصد در مناطق روستایی سکونت دارند (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). فعالیت اقتصادی غالب در نواحی روستایی این شهرستان کشاورزی و قالیبافی است (اشرفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۸). بررسی ساختار اقتصادی نواحی روستایی کشور و به تبع آن شهرستان کاشمر گویای این مطلب است که کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار آمده و در اغلب برنامه‌های توسعه نیز، مهمترین و تنها رکن اقتصادی روستاها را شامل می‌شود. هر چند چنین ساختاری در گذشته با توجه به اقتصاد بسته و ویژگی‌های روستا و روستائیان قابلیت دوام داشت ولی با گسترش بازار و تأثیر انکارناپذیر آن بر فضاهای روستایی و ناپایداری‌های موجود در ابعاد مختلف؛ طبیعی، اقتصادی و اجتماعی مشکل بتواند پایداری سکونت و اشتغال را در نواحی روستایی شهرستان تضمین نماید(قاسمی، ۱۳۸۹: ۷). بررسی‌ها نشان می‌دهد نرخ بیکاری مناطق روستایی شهرستان کاشمر ۶/۴، نرخ بیکاری جوانان روستایی ۱۸/۲ و نرخ مشارکت اقتصادی ۴۶/۴ درصد است (وزارت کار، تعاون و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۷). لذا با توجه به بالابودن نرخ بیکاری پنهان و آشکار در جامعه روستایی در مقایسه با جامعه شهری و عدم امکان سرمایه‌گذاری گسترده برای توسعه صنایع بزرگ(امیدی و چهارسوقی امین، ۱۳۹۶: ۱۶۸) و از طرفی آسیب‌پذیری بالای فعالیت‌های کشاورزی، تنوع‌بخشی به اقتصاد خانوار روستایی از طریق توسعه کسب و کارهای خرد/بسیار کوچک ابزاری برای رشد اقتصادی و اجتماعی است که می‌تواند در کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال موثر باشد (سعدی، ۱۳۹۲: ۴۱). نتایج مطالعات صورت گرفته در رابطه با توسعه کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی بیانگر آن است که ایجاد و توسعه آن در نواحی روستایی با موانع سه گانه‌ای که به ترتیب اثرگذاری عبارتند از: موانع اقتصادی- اجتماعی (بروکراسی شدید اداری، ضمانت‌های بانکی سخت گیرانه برای کارآفرینان و ....)، موانع زیرساختی و ضعف سرمایه‌گذاری، مواجه می‌باشد. لذا کمک در تامین سرمایه می‌تواند راهکار مناسبی در جهت حمایت از ایجاد و توسعه کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی و نیز کاهش بیکاری و توسعه اقتصاد روستایی باشد (ولایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۳). در این راستا صندوق کارآفرینی امید باتوجه به سیاست‌ها و خط مشی‌های خود می‌تواند نقش موثری ایفا نماید. صندوق کارآفرینی امید شهرستان کاشمر طی ۱۲ سال (۹۷-۱۳۸۵) بالغ

بر ۱۹۷ میلیارد و ۶۸۳ میلیون ریال تسهیلات اشتغال پرداخت کرده است. این صندوق طی این مدت به شناسایی و حمایت از طرح‌های روستایی به عنوان اولویت طرح‌های تولیدی و بازارمحور و ظرفیت روستا پرداخته است (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۷). با توجه به گذشت بیش از یک دهه از فعالیت صندوق کارآفرینی امید در نواحی روستایی این شهرستان مطالعه حاضر به بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید شهرستان کاشمر در توسعه کسب‌وکارهای بسیار کوچک/خرد روستایی می‌پردازد. لذا سوال اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌گردد: آیا اعتبارات صندوق کارآفرینی امید توانسته است سبب توسعه و رونق کسب وکارهای بسیارکوچک در نواحی روستایی شود؟

پیشینه تحقیق

برای شروع یک فعالیت جدید و یا توسعه‌ی یک فعالیت کوچک، در نواحی روستایی، تامین مالی ضرورتی مهم و اساسی به شمار می‌آید. موسسات مالی و صندوق‌های قرض‌الحسنه می‌توانند از طریق ارائه اعتبارات خرد با بهره کم و یا وام‌های بلاعوض نقش موثری در توسعه کارآفرینی، اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی بویژه در نواحی روستایی داشته باشند. لذا با توجه به اهمیت اعتبارات خرد در اقتصاد، رفاه جوامع و توسعه کسب و کارهای خرد روستایی، مطالعات داخلی و خارجی بسیاری در این زمینه در جوامع شهری و روستایی صورت گرفته است (جدول ۱).

جدول شماره ۱: مروری بر برخی از مطالعات صورت گرفته در زمینه نقش موسسات مالی و اعتبارات خرد بر توسعه کسب و کارهای روستایی

محقق و سال	خلاصه نتایج
مهرگل و همکاران، ۱۳۹۵	زنان سرپرست خانوار شرایط متفاوتی دارند که بر دسترسی آنها به مشاغل مختلف تاثیر می‌گذارد. صندوق کارآفرینی امید شرایط بهبود محیط کسب و کار و حمایت از بخش‌های خصوصی و تعاونی را برای ایجاد کارآفرینی در جامعه برای زنان سرپرست خانوار مانند سایر اقشار جامعه فراهم کرده است. در صورتی که زنان به دامنه وسیع‌تری از مشاغل متنوع دسترسی داشته باشند، می‌توانند شرایط شغلی و زندگی خود را با یکدیگر سازگار نمایند به گونه‌ای که اشتغال منجر به آسیب‌پذیری آنها در بخش‌های دیگر نشود.
توکلی و موحدی، ۱۳۹۵	توسعه و گسترش پرداخت منابع مالی از جمله اعتبارات خرد راهی است که می‌تواند از طریق افزایش قابلیت کارآفرینی میان مردم روستایی منجر به توسعه این مناطق شود. لذا نظام اعتبارات خرد از جمله راهکارهای مطرح شده طی چند دهه اخیر با هدف تسریع فرآیند سرمایه‌گذاری و تقویت بنیاد مالی و پس‌انداز در مناطق روستایی و نهایتاً توانمندسازی زنان روستایی بوده است.
ساعی و ضیایی، ۱۳۹۵	از زمان عضویت در صندوق‌های اعتباری خرد، سطح رضایت مندی و درآمد خانوارها افزایش، فقر کاهش یافته و خوداشتغالی ایجاد و کسب و کارهای قبلی رونق یافته است.

ادامه جدول شماره ۱:

محقق و سال	خلاصه نتایج
صالحی و همکاران، ۱۳۹۵	صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی باعث افزایش دسترسی زنان روستایی به منابع اعتبارات گردیده و مشارکت اجتماعی اعتماد به نفس و قدرت تصمیم گیری آنها را افزایش داده، زمینه فعالیت اقتصادی، ارتقای سطح رفاه، توانمندسازی، ایجاد کسب و کارهای کوچک و ورود به کارآفرینی و یا خود اشتغالی را فراهم آورده است.
رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴	ارائه اعتبارات خرد، بر پایداری اقتصاد روستایی تاثیر معناداری داشته و آن را بهبود بخشیده است. برای پایداری اقتصاد روستاها، رویکرد توسعه ای مطلوب است که به اقشار پایین دست به مثابه عاملان و پایش گران سیاست‌های پیش‌گیرانه مانند اعطای اعتبارات خرد نگاه کند.
Linh, et al, 2019	دسترسی به اعتبارات نقش برجسته ای در خروجی تولید، درآمد خانوارها، و کاهش فقر دارد. لذا مدیریت مالی و مشارکت خانوارها در شبکه‌های وام دهی، گسترش خدمات موسسات مالی و تضمین رقابت در بازار توصیه می‌شود.
Waithaka, et al, 2014	خدمات ارائه شده توسط طرح اعتباری Jitegemea، مانند: مشاوره مالی و مدیریتی، کارگاه‌های آموزشی، مهارت‌های کارآفرینی و سمینارهای ارائه شده بر توسعه کارآفرینی و رشد شرکت‌های کوچک تاثیر می‌گذارد.
LiGan & Hu, 2011	وام‌های خرد سبب بهبود رفاه خانواده‌ها، افزایش درآمد و مصرف آنان شده و شرایط زندگی خانوارهای روستایی را تغییر داده است.
Teng, et al, 2011	افرادی که از اعتبار مالی استفاده می‌کنند، استانداردهای زندگی بهتر نسبت به قبل به لحاظ رشد درآمدی و دارایی دارند. علاوه بر این، استفاده از وام‌های خرد فرصت‌های شغلی بیشتر، فعالیت‌های مختلف اقتصادی، مشاغل بیشتر برای زنان را فراهم آورده و نابرابری درآمد در روستاها را کاهش می‌دهد.
Al-Mamun etal, 2011	برنامه وام گرفتن از AIM باعث افزایش درآمد شرکت‌های کوچک در شبه جزیره مالزی می‌شود. بنابراین، باید یک برنامه متنوع با توجه ویژه ای به آموزش‌های مناسب، برنامه‌های انعطاف پذیر و وام‌های متنوع و افزایش بهره وری ایجاد شود. علاوه بر این، نیازمند بررسی و سازماندهی مجدد سیاست‌های موجود برای کاهش نرخ بازبرداخت است.
Afrin, Islam, 2010	اگر چه برنامه‌های اعتباری میکرو تأثیر مثبت اجتماعی و اقتصادی بر وام گیرندگان بانوان روستایی بنگلادش دارند. اما مهارت‌های مدیریت مالی و هویت گروهی وام گیرندگان مهمترین عواملی است که رابطه معنی داری با توسعه کارآفرینی روستایی دارد.
Olurinola, Alege, 2007	بسیاری از شرکت هایی که کمک مالی در قالب اعتبارات کوچک دریافت کردند، بهبود در کسب و کار خود را تجربه نموده‌اند. لذا حمایت بیشتر مؤسسات مالی به منظور حمایت از برنامه‌های ایجاد ثروت، به ویژه در میان فقیران روستایی در نیجریه ضرورت می‌یابد.

ماخذ: مستخرج از مقالات و پژوهش‌های در دسترس، ۱۳۹۸

اگر چه به نظر می‌رسد صندوق کارآفرینی امید توانسته است نقش موثری در توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط در نواحی روستایی ایفا نماید، اما کمتر مطالعه‌ای به بررسی نقش این صندوق در توسعه کسب وکارهای خرد/بسیارکوچک پرداخته است. اغلب مطالعات صورت گرفته بر نقش اعتبارات خرد در توسعه کسب وکارها و توسعه اقتصادی جوامع شهری و روستایی تاکید نموده و موسسه مالی مشخصی را مطمح نظر قرار نداده‌اند. مطالعات صورت گرفته عمدتا بر نقش صندوق‌ها و موسسات مالی بر اشتغال زایی برای گروهی خاص (زنان روستایی) و توسعه اقتصادی تاکید نموده و کمتر به نقش صندوق‌های مالی بر توسعه کارآفرینی و توسعه کسب و کارهای خرد در نواحی روستایی پرداخته‌اند.

مبانی نظری

اعتبارات خرد و توسعه کسب و کارهای میکرو روستایی

امروزه این شرکت‌ها و کسب وکارهای بزرگ نیستند که پایه‌های اقتصادهای کشورهای توسعه یافته را فراهم می‌کنند، بلکه اقتصاد کشورهایی مانند ایالات متحده امریکا و بریتانیا در دست کسب‌وکارهای بسیار کوچک و کارآفرینان است و سهم زیادی از تولید ناخالص داخلی و اشتغال را به خود اختصاص داده اند(Agyapong, 2010 به نقل از فلاح، ۱۳۹۷: ۱۲۱).

از آنجا که امروزه کسب‌وکارهای بسیار کوچک توانسته‌اند نقش اقتصادی بارزی را در فضاهای مختلف جغرافیایی ایفا نماید، لذا در نظریه‌های اقتصادی نیز به فعالیت‌های خودجوش اقتصادی در قالب کارآفرینی در حوزه کسب و کارهای خرد توجه ویژه می‌شود (ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ Anderson, 2011). چرا که کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش جدایی‌ناپذیر فرآیند تحول و دگرگونی در بازار و توسعه اقتصادی بویژه در نواحی روستایی است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۰۶). در سال‌های اخیر، به دلیل جهانی سازی بازارها و فعالیت‌ها و پیشرفت‌های تکنولوژیک، رقابت بین کسب و کارهای کوچک و متوسط در بازارهای جهانی به شدت افزایش یافته است (چیت‌سازان و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۲۲). این توجه فزاینده به کسب و کارهای کوچک و بسیار کوچک بویژه در نواحی روستایی، به این دلیل است که راه اندازی این گونه کسب و کارها نیازی به تشریفات کسب و کارهای رسمی ندارند و اغلب با سبک زندگی روستاییان هماهنگی داشته و موجب فراهم آوردن شکلی انعطاف‌پذیر از فعالیت‌های اقتصادی و درنهایت ارتقای کیفیت زندگی روستاییان می‌شوند (مدرسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۷، به نقل از Johansson, 2004). همچنین توسعه کسب و کارهای بسیار کوچک دارای کارکردهای ویژه‌ای برای اقتصاد کلان و اقتصاد روستایی از جمله: اشتغال‌زایی، کاهش بیکاری و فقر، توزیع ثروت در جامعه، تربیت نیروی انسانی مورد نیاز صنایع و کسب و کارهای بزرگ، تامین تولیدات مورد نیاز

کشور، توسعه مناطق روستایی به ویژه توسعه اقتصادی آنها و ... می‌باشد (کنعانی و همکاران، ۱۳۸۲: ۳۸۴). به طور کلی گسترش کسب و کارهای کوچک و متوسط در چهار بعد به شرح جدول ۲ باعث تحول در جامعه می‌شود (جدول۲).

جدول شماره ۲: تاثیرات گسترش کسب و کارهای کوچک

اجتماعی	اقتصادی	سیاسی	شخصی
آموزش و تامین نیروی انسانی ماهر	تثبیت درآمد	توسعه مردم سالاری	ایجاد زمینه و فضای مناسب برای
بهبود رفاه خانوارهای روستایی	رشد اقتصادی	و جامعه مدنی	بروز خلاقیت‌های اقتصادی
ایجاد فرصت‌های پیشرفت	اشتغال زایی	جلو گیری از تمرکز	ایجاد زمینه برای توسعه فردی و
توزیع همگون درآمد در جامعه	کاهش فقر	قدرت در شهرها	تخصصی

ماخذ: خوشنودی فر و همکاران، ۱۳۸۹؛ امیدی و همکاران، ۱۳۹۷؛ امیدی و چهارسوقی امین، ۱۳۹۶؛ ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴

با توجه به نقش کلیدی کسب و کارهای کوچک و خرد در رشد و توسعه اقتصادی (نظریان و حدادی مقدم، ۱۳۹۲: ۷؛ ملاشاهی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۴۲)، تعاریف بسیاری از آن توسط اقتصاددانان و مجامع بین المللی ارائه شده است. اما تمامی این تعاریف بیشتر بر معیارهای کمی همچون تعداد کارکنان و میزان گردش مالی (جدول ۳) تاکید می‌کنند (Berisha & Shiroka Pula, 2015:19) و آنها را برخوردار از سه ویژگی کیفی ۱- وجود مالکیت و مدیریت، ۲- مالکیت فردی و خانوادگی و ۳- استقلال از سایر بنگاه‌ها می‌دانند (پورصادق، ۱۳۹۲: ۳۵). براین اساس می‌توان کسب و کارهای میکرو را کسب و کارهای مستقلی که توسط کارآفرینان (روستایی) درمقیاس خیلی کوچک با تعداد محدودی از کارکنان که اغلب اعضای خانواده می‌باشند و مبتنی بر سرمایه اندک به منظور اشتغال‌زایی، رفع فقر، توسعه اقتصادی و بهبود کیفیت زندگی افرادی با درآمد و سرمایه‌های اندک بنیان‌گذاری شده‌اند، تعریف نمود (مقیمی و احمدپور، ۱۳۸۷: ۲۰۹؛ صدری‌نیا و همکاران، ۱۳۸۸؛ Karanja et al, 2013؛ Berisha & Shiroka Pula, 2015).

جدول شماره ۳: معیارهای تعریف کسب و کارهای خرد، کوچک و متوسط

مقیاس کسب و کار / معیار	تعداد کارکنان	دارایی‌های کل	فروش سالیانه
متوسط	۳۰۰ > : ۵۰<	$۱۵۰۰۰۰۰۰ > : $۳۰۰۰۰۰۰<	$۱۵۰۰۰۰۰۰ > : $۳۰۰۰۰۰۰<
کوچک	۵۰ > : ۱۰<	$۳۰۰۰۰۰۰ > : $۱۰۰۰۰۰<	$۳۰۰۰۰۰۰ > : $۱۰۰۰۰۰<
خرد/ میکرو	۱۰ >	$۱۰۰۰۰۰ >	$۳۰۰۰۰۰۰ > : $۱۰۰۰۰۰<

Independent Evaluation Group (2008)

اگرچه از منظر محققان مختلف، عوامل متعددی در رشد و توسعه کسب و کارهای خرد اثر می‌گذارند (فرخ و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۶۴). اما اگر وجه اشتراک تمامی این دیدگاه‌ها را مدنظر قرار دهیم، عامل تامین مالی و تسهیلات در تمامی آن‌ها مورد تاکید می‌باشد. بر این اساس می‌توان بیان نمود که از جمله مهم ترین و تاثیرگذارترین چالش‌های پیش روی کسب و کارهای کوچک و متوسط به ویژه در نواحی روستایی، تامین مالی است. لذا باتوجه به آن‌که بخش عمده ای از فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی را کسب و کارهای کوچک و مبتنی بر مشارکت اعضاء خانواده تشکیل می‌دهند (نامجویان، ۱۳۹۳: ۷۰؛ توکلی و موحدی، ۱۳۹۴: ۴۰؛ اسلامی و بیگدلو، ۱۳۸۴: ۴؛ Babajide, 2012). اعتبارات خرد می‌تواند راه‌حلی کارآمد در رفع مشکلات مالی روستاییان، توسعه کسب و کارهای خرد و دستیابی به توسعه باشد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۵: ۴۵؛ قنبری و نوری، ۱۳۹۶: ۱۹۷). از اعتبارات خرد، توسط سازمان‌ها، اشخاص و نهادهای مختلف تعاریف بسیاری ارائه شده است. این تعاریف با تکیه بر مفهوم اعتبار و نیز بر اساس مولفه‌های گوناگون زیر صورت گرفته است (توکلی و موحدی، ۱۳۹۵: ۴۱).

الف- میزان دریافت: اعتباراتی که از نظر مبلغ اندک باشد.

ب- نحوه استفاده: اعتباراتی که برای کاهش فقر و یا راه اندازی کسب و کار کوچک مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ج- شرایط پرداخت: قابلیت دستیابی به آن به سادگی امکان‌پذیر و شرایط آن متناسب با شرایط محلی است (بختیاری، ۱۳۸۹)

با توجه به مولفه‌های ذکر شده، به طور کلی بر اساس تعریف بانک جهانی، اعتبارات خرد را می‌توان، فرآیندی که طی آن خانوارهای فقیر اعتبارات را در یک دوره زمانی مشخص و با بازپرداخت در طولانی مدت و با استفاده از وثیقه اجتماعی دریافت می‌کنند، تعریف نمود (World bank, 2006). اعتبارات خرد برای تامین مالی کسانی است که به طور معمول نمی توانند از خدمات نهادهای رسمی متداول استفاده کنند و هدف اصلی آن گردآوری ظرفیت‌ها و توانایی‌ها برای تولید ثروت در میان کارآفرینان فقیر و تامین منابع پایدار امرار معاش برای ساکنان روستایی است (قنبری و نوری، ۱۳۹۶: ۱۸۰ به نقل از Fasoranti, 2010:3). بر این اساس می‌توان بیان نمود که اعتبارات خرد از طریق تامین سرمایه مورد نیاز برای شکل‌گیری و یا رونق کسب و کارهای کوچک و متوسط در نواحی روستایی نقش به‌سزایی در توسعه کسب و کارهای جدید، اشتغال‌زایی، افزایش درآمد، کاهش بیکاری، توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی و توسعه اقتصاد روستایی داشته است (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ نامجویان، ۱۳۹۳؛ نظریان و حدادی مقدم، ۱۳۹۲؛ توکلی و موحدی، ۱۳۹۴؛ LiGan & Hu, 2011؛ Olurinola, Alege, 2007).

عملکرد صندوق کارآفرینی امید و توسعه کسب‌وکارهای خرد/میکرو روستایی

بدست آوردن وجوه مورد نیاز برای راه‌اندازی و توسعه کسب و کارهای خرد از عوامل اصلی و یکی از چالش‌های رشد، توسعه و پیشرفت این گونه از کسب و کارها می‌باشد (بنی‌اسدی، ۱۳۹۵: ۲). صندوق کارآفرینی امید یکی از موسساتی است که با مورد توجه قراردادن زیرساخت‌های کارآفرینی و اشتغال‌زایی روستایی مانند گردشگری، کشاورزی، صنایع دستی و ... و نیز حمایت و تامین مالی مشاغل خرد و کوچک، نقش به سزایی در توسعه این گونه از کسب و کارها داشته است. این صندوق نخستین مبتکر و مجری طرح‌های روستاهای بدون بیکار در کشور می‌باشد. در سال‌های اخیر این صندوق فعالیت‌ها و خدماتی در جهت توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط بویژه در نواحی روستایی، ارائه داده است. از جمله این خدمات می‌توان به ارائه وام‌های خرد در قالب طرح‌های حمایتی گوناگون با بهره کم و دوره بازپرداخت طولانی مدت به واحدهای تولیدی یا خدماتی کوچک که ظرفیت خالی و بلااستفاده دارند، ارائه تسهیلات به واحدهای کوچکی که نیاز به بازسازی تجهیزات یا سرمایه در گردش دارند، اعطای تسهیلات به کارآفرینان روستایی جهت احداث واحدهای صنفی خرد و کوچک اقتصادی، اعطای تسهیلات مالی به کسب و کارهای خانگی، اعطای وام‌های تشویقی به وام گیرندگان اشتغال سنوات گذشته که ظرفیت واحد خود را به لحاظ کمی و کیفی افزایش دهند اشاره نمود، همچنین این صندوق در کنار حمایت‌های مالی کارگاه‌های آموزشی طرح‌های توسعه اشتغال روستایی و عشایری را در برخی از مناطق روستایی کشور به اجرا در آورده است (صندوق کارآفرینی امید، ۱۳۹۸).

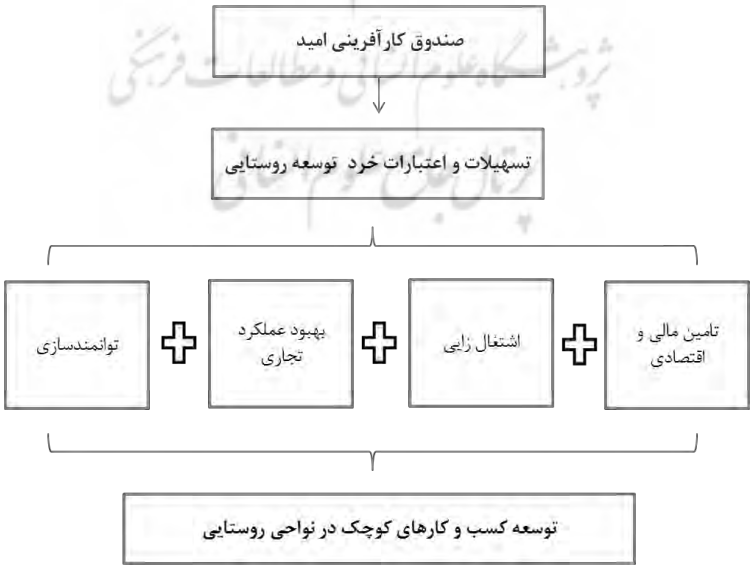

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

این پژوهش از نظر ماهیت، از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از جهت روش توصیفی- تحلیلی است. باتوجه به اینکه بخش بزرگی از کسب و کارهای روستایی، کسب و کارهای بسیار کوچک (میکرو) هستند که اغلب با مالکیت شخصی اداره می‌شوند و کمتر از ۵ کارکن دارند، جامعه آماری تحقیق صاحبان کسب و کارهای بسیار کوچک در نواحی روستایی شهرستان کاشمر است که از تسهیلات صندوق کارآفرینی امید استفاده نموده‌اند. گردآوری اطلاعات با بهره‌گیری از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی از طریق مصاحبه و تکمیل پرسشنامه محقق ساخته، صورت گرفته است. به منظور بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای کوچک در نواحی روستایی ابتدا با بهره‌گیری از مبانی نظری نقش این صندوق در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی مورد بررسی قرار گرفته و پس از مصاحبه با متولیان امر در صندوق کارآفرینی امید مورد حک و اصلاح قرار گرفت و مطابق جدول ۵ نهایی شد. به منظور تعیین حجم نمونه ابتدا کارآفرینان روستایی که طی سال‌های ۱۳۹۵ تا خرداد ماه ۱۳۹۸، از صندوق کارآفرینی امید شهرستان کاشمر وام دریافت نموده‌اند، شناسایی (۶۸ نفر) و روستاهایی که کارآفرینان در آن به فعالیت اقتصادی می‌پردازند مشخص و سپس با مراجعه به روستاها به شیوه گلوله برفی و با بهره‌گیری از پرسشنامه محقق ساخته (در طیف لیکرت) فرآیند گردآوری اطلاعات صورت گرفت. به منظور طراحی پرسشنامه ابتدا ابعاد و شاخص‌ها با بهره‌گیری از مطالعات پیشین، استخراج شد. سپس پرسسنامه ای شامل دو بخش مشخصات عمومی پرسش شوندگان و معیارهای سنجش عملکرد صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی شامل ۳۹ گویه ذیل چهار مولفه طراحی شد. فرایند تکمیل پرسشنامه تا آنجا ادامه پیدا کرد که اظهارنظرها در خصوص موضوع و هدف تحقیق به حالت یکنواخت و تکراری رسید، به عبارتی جست وجوی بیشتر به یافتن داده‌های جدیدتر منجر نشد. بر این اساس حجم نمونه مورد بررسی در این پژوهش شامل ۴۳ نفر از کارآفرینان خرد روستایی (با کمتر از ۵ نفر کارکن) می‌باشد (جدول۴). به منظور تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS از آزمون‌های آماری T تک نمونه‌ای، آزمون تجزیه واریانس و همبستگی استفاده شده است.

جدول شماره ۴: روستاهای مورد مطالعه در شهرستان کاشمر و حجم نمونه و نوع فعالیت کسب و کار خرد دریافت‌کننده وام از صندوق کارآفرینی امید

روستا	فراوانی	مشاغل	روستا	فراوانی	مشاغل
قوژد	۹	رنگ و ابزار، قالی بافی، تولیدی خیارشور، خدمات برق، پرورش بلدرچین، تولیدی لباس محلی، بسته بندی ادویه جات، اقامتگاه بومگردی	فروتقه	۸	گلخانه، اقامتگاه بوم گردی، پرورش شتر مرغ، پرورش قارچ، پرورش زنبور عسل، نجاری
عارف آباد	۳	پرورش شترمرغ، پرورش کاکتوس	حاجی آباد	۱	گلخانه
جردوی	۳	پرورش گاو، پرورش شترمرغ، سوپر مارکت	فرگ	۱	تولیدی میز
مغان	۲	کارگاه تولید شیرینی	تربقان	۲	سوپرمارکت، دامداری
زنده جان	۴	سوپرمارکت، قالی بافی، نانوایی، پرورش دام	کسرینه	۲	تولیدی لوله، پرورش دام
فرح آباد	۳	کارگاه تولید شیرینی، پرورش بز، دامداری	رزق آباد	۱	پرورش گاو
سرحوضک	۲	لوله کشی آب، سوپرمارکت	فدافن	۲	گلخانه، قالی بافی
			مجموع	۴۳	

ماخذ: صندوق کارآفرینی امید استان خراسان رضوی، ۱۳۹۸

جدول شماره ۵: مولفه‌ها و شاخص‌های بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای میکرو در نواحی روستایی

حمایت‌های مالی و اقتصادی	بهبود عملکرد تجاری
اعطای تسهیلات بانکی با بهره پایین	توسعه فضای کسب و کار کوچک
کاهش بوروکراسی اداری در زمینه دریافت تسهیلات	تهیه و گسترش ابزارآلات تولیدی مورد نیاز
قراردادن توقف ۶ ماهه برگشت وام (دوره تنفس)	جذب نیروی کار
در اولویت قراردادن کسب و کارهای کوچک و متوسط	افزایش توان خرید مواد اولیه
در زمینه پرداخت وام	فعال کردن پتانسیل‌های تولیدی
متناسب بودن میزان وام با اعتبار مورد نیاز جهت راه	افزایش تولید
اندازی و تقویت کسب و کار	افزایش بهره وری واحد تولیدی
کمک به بازسازی تجهیزات	افزایش کیفیت محصول و خدمات ارائه شده واحد تولیدی
تامین سرمایه در گردش	افزایش رقابت در بین صاحبان کسب و کارهای کوچک
مطلوبیت وام‌های کارآفرینی امید از نظر وثیقه	توسعه فعالیت‌های بازاریابی
مطلوبیت وام‌های کارآفرینی امید از نظر انعطاف‌پذیری	
در مورد زمان بازپرداخت اقساط	

ادامه جدول شماره ۵:

حمایت‌های مالی و اقتصادی	بهبود عملکرد تجاری
افزایش درآمد صاحبان کسب و کارهای خرد	
توسعه سطح تکنولوژیکی واحد اقتصادی	
کمک به افزایش ظرفیت کمی و کیفی واحد اقتصادی	
اشتغال زایی	**توانمندسازی**
ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری برای جوانان	افزایش رضایت شغلی
فراهم کردن بستر جهت توسعه مشاغل خانگی	افزایش خوداتکایی
فراهم کردن بستر جهت ایجاد کسب و کارهای جدید	افزایش قدرت ریسک پذیری افراد
فراهم کردن بستر جهت گسترش و توسعه کسب و کار قبلی	افزایش تاب آوری اقتصادی
فعال کردن پتانسیل‌های تولیدی	الزام به بیمه کارکنان جهت تامین آتیه آینده
کمک در ایجاد خود اشتغالی	کاهش وابستگی اقتصادی به دیگران
ایجاد اشتغال برای اعضاء خانواده	افزایش قدرت برنامه ریزی برای واحد اقتصادی
کاهش بیکاری فصلی	افزایش امنیت شغلی
افزایش سرمایه گذاری (خرید تجهیزات و امکانات از	ارتقای مهارت شغلی
قبیل ماشین آلات و ...)	افزایش نوآوری و خلاقیت در کسب و کار

ماخذ: افتخاری همکاران، ۱۳۸۵؛ توکلی و موحدی، ۱۳۹۵؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴؛ ساعی و ضیایی، ۱۳۹۵؛ صالحی و همکاران، ۱۳۹۵؛ قنبری و نوری، ۱۳۹۶؛ کریمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ نظریان و حدادی مقدم، ۱۳۹۲؛ ریاحی، ۱۳۹۵

پایایی ابزار تحقیق با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نتایج، پایایی ابزار پژوهش با ۰/۹۱۵مطلوب ارزیابی شد. روایی پرسشنامه با توجه به نظرات مدیریت صندوق کارآفرینی امید و کارشناسان و متخصصان ذی‌ربط دانشگاهی تایید شده است. به منظور سنجش نرمال بودن شاخص‌های مورد مطالعه از ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده شد. با توجه به $Sk \& Ku \infty -1/5 \infty +1/5$ مولفه‌های مورد بررسی دارای توزیع نرمال هستند (جدول ۶).

جدول شماره ۶: بررسی نرمال بودن شاخص‌های مورد مطالعه

شاخص‌ها	چولگی		کشیدگی		نتیجه آزمون
	ضریب	خطا	ضریب	خطا	
عملکرد صندوق کارآفرینی امید(کل)	۰/۲۰۵	۰/۳۶۱	-۰/۶۴۲	۰/۷۰۹	تایید نرمال بودن
حمایت‌های مالی و اقتصادی	۰/۰۲۶	۰/۳۶۱	-۰/۵۹۷	۰/۷۰۹	تایید نرمال بودن
اشتغال زایی	-۰/۳۵۹	۰/۳۶۱	-۰/۰۰۲	۰/۷۰۹	تایید نرمال بودن
بهبود عملکرد تجاری	۰/۰۶۰	۰/۳۶۱	-۰/۶۸۵	۰/۷۰۹	تایید نرمال بودن
توانمندسازی	-۰/۱۳۳	۰/۳۶۱	-۰/۶۸۴	۰/۷۰۹	تایید نرمال بودن

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

یافته‌های تحقیق

بررسی‌ها نشان می‌دهد که موسسات اعتباری، می‌توانند از طریق اعطای اعتبارات خرد با بهره کم، به عنوان رهیافتی کارآمد، در توسعه کسب و کارهای میکرو، رونق اقتصاد روستایی و در نتیجه دستیابی به معیشت پایدار در نواحی روستایی، نقش موثری ایفا کنند. هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش اعتبارات خرد صندوق کارآفرینی امید، در توسعه و رونق کسب وکارهای بسیار کوچک در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه می‌باشد. به این منظور در این بخش از پژوهش ابتدا در قالب یافته‌های توصیفی به بررسی کلی ویژگی‌های پاسخگویان و نظرات و دیدگاه آنان در رابطه با علملکرد صندوق کارآفرینی امید، پرداخته شده است. سپس در قالب یافته‌های استنباطی و با بهره‌گیری از آزمون‌های آماری، نقش و عملکرد صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای کوچک در روستاهای مورد مطالعه، مورد ارزیابی قرار گرفته است.

بر اساس نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی، میانگین سنی پاسخگویان ۳۴ می‌باشد. عمده پاسخگویان بین ۳۰ تا ۴۰ سال داشته‌اند. از نظر جنسیت ۳۸ نفر مرد و ۵ نفر زن می‌باشند. از نظر تحصیلات ۵۱ درصد پاسخگویان دارای مدرک دیپلم هستند. شغل ۵۰ درصد پاسخگویان، مشاغل مکمل فعالیت‌های بخش کشاورزی است (پرورش قارچ، پرورش زنبور عسل، پرورش شترمرغ، پرورش کاکتوس، گلخانه، گاوداری و ...) می‌باشد. به گفته پاسخگویان، سرمایه مورد نیاز آنها برای راه‌اندازی کسب و کار، بین ۱۵ تا ۶۷ میلیون تومان بوده است. اما ۵۱ درصد پاسخگویان وام دریافتی شان از صندوق کارآفرینی امید بین ۲۰ تا ۴۳ میلیون تومان بوده است. اگرچه ۷۹ درصد پاسخگویان بیان نموده‌اند که دریافت وام از صندوق کارآفرینی امید نقش موثری بر توسعه و راه‌اندازی کسب و کار آنان داشته است. اما ۷۲ درصد وام گیرندگان بیان نموده‌اند که این میزان تسهیلات دریافتی برای راه اندازی و یا توسعه کسب و کار آنان کافی نبوده است. در مجموع، به ترتیب۶۷، ۶۵ و ۷۹ درصد از وام گیرندگان از عملکرد صندوق، به لحاظ سهولت فرآیند دریافت وام، وثیقه و باز پرداخت اقساط وام، رضایت داشته‌اند (جدول ۷). همچنین از نظر پاسخگویان، به ترتیب موانع اداری، پایین بودن مبلغ وام، کوتاه بودن دوره تنفس، فرآیند طولانی دریافت وام، بالا بودن مبلغ اقساط و دریافت سود سال اول در ابتدا مهم‌ترین ضعف‌های صندوق کارآفرینی امید می‌باشد. با این حال اغلب پاسخگویان معتقدند، وام دریافتی از صندوق کارآفرینی امید، نقش بسزایی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار آنان داشته و وام گیرندگان، از عملکرد صندوق، در مقایسه با سایر موسسات مالی رضایت دارند.

جدول شماره ۷: آزمون نسبت (Binomial Test) در ارزیابی عملکرد صندوق کارآفرینی امید از دیدگاه صاحبان کسب و کارهای خرد

	گروه‌بندی	نسبت مشاهده شده	نسبت مورد آزمون	سطح معناداری
اثرگذاری وام از صندوق کارآفرینی امید بر توسعه و رونق کسب و کار	بله	۰/۹۸	۰/۵۰	۰/۰۰۰
	خیر	۰/۰۲		
کفایت تسهیلات دریافتی از بانک برای توسعه کسب و کار	بله	۰/۲۸	۰/۵۰	۰/۰۰۵
	خیر	۰/۷۲		
سهولت در فرآیند دریافت وام از صندوق امید نسبت به سایر موسسات مالی	بله	۰/۶۷	۰/۵۰	۰/۰۳۲
	خیر	۰/۳۵		
رضایت از عملکرد صندوق کارآفرینی امید از نظر وثیقه	بله	۰/۶۵	۰/۵۰	۰/۰۶۶
	خیر	۰/۳۵		
رضایت از طول مدت بازپرداخت اقساط وام‌های صندوق کارآفرینی امید	بله	۰/۷۹	۰/۵۰	۰/۰۰۰
	خیر	۰/۲۱		

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

۵-۱- بررسی نقش صندوق کارآفرینی در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی

به منظور بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی از ۳۹ شاخص در ۴ مولفه حمایت‌های مالی و اقتصادی، اشتغال‌زایی، بهبود عملکرد تجاری و توانمندسازی استفاده شد. با توجه به نرمال‌بودن شاخص‌های مورد مطالعه از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. به این منظور مقادیر شاخص‌های مورد مطالعه با میانه نظری (عدد ۳) مقایسه گردیده است. نتایج این آزمون با توجه به سطح معناداری کوچک تر از ۰.۰۵ بیانگر آن است که صندوق کارآفرینی امید به ترتیب توانسته بر مولفه اشتغال‌زایی با میانگین ۳.۶۲، حمایت‌های مالی و اقتصادی با ۳/۵۲، توانمندسازی با ۳/۴۴ و بهبود عملکرد تجاری با ۳/۴۴ موثر واقع گردد. در مجموع نقش صندوق در توسعه کسب و کارهای خرد روستایی با میانگین ۳/۵ بالاتر از میانه نظری ارزیابی شده است. مثبت بودن مقدار حداقل و حداکثر در تمامی شاخص‌های مورد مطالعه بیانگر آن است که میانگین جامعه در سه شاخص مورد مطالعه بیشتر از مقدار آزمون می‌باشد (جدول ۸)، که این مسئله بیانگر آن است که صندوق کارآفرینی امید توانسته نقش موثری در ایجاد و توسعه کسب و کارهای خرد روستایی ایفا نماید.

جدول شماره ۸: بررسی نقش و عملکرد صندوق کارآفرینی در توسعه کسب و کارهای کوچک روستایی

مولفه‌های مورد بررسی	میانگین	انحراف معیار	آماره t	میزان معناداری	اختلاف میانگین	Confidence ٪۹۵ Interval of the Difference	
						Lower	Upper
حمایت‌های مالی و اقتصادی	۳/۵۲۸	۰/۷۸۵	۴/۴۰۹	۰/۰۰۰	۰/۵۲۸	۰/۲۸۶	۰/۷۷۰
اشتغال زایی	۳/۶۲۵	۰/۸۰۰	۵/۱۲۷	۰/۰۰۰	۰/۶۲۵	۰/۳۷۹	۰/۸۷۱
بهبود عملکرد تجاری	۳/۴۴۲	۰/۸۰۳	۳/۶۰۹	۰/۰۰۱	۰/۴۴۲	۰/۱۹۵	۰/۶۸۹
توانمندسازی	۳/۴۴۴	۰/۸۸۲	۳/۳۰۴	۰/۰۰۲	۰/۴۴۴	۰/۱۷۳	۰/۷۱۶
عملکرد صندوق کارآفرینی امید	۳/۵۰۷	۰/۷۲۳	۴/۵۹۷	۰/۰۰۰	۰/۵۰۷	۰/۲۸۴	۰/۷۲۹

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

همچنین به منظور بررسی تفاوت عملکرد صندوق در توسعه انواع کسب و کارهای روستایی (خانگی، خویش‌فرمایی و کارفرمایی) از آنالیز تحلیل واریانس استفاده شده است. به این منظور ابتدا کل تغییرات به دو مولفه تغییرات درون گروهی و تغییرات بین گروهی تقسیم شده و برای هر یک از این مولفه‌ها، مجموع مربعات، درجه آزادی و میانگین مربعات محاسبه گردیده است (جدول ۹). نتایج این آزمون باتوجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بیانگر آن است که تفاوت عملکرد صندوق در توسعه کسب و کارهای روستایی با توجه به نوع تسهیلات اعطایی (انواع کسب و کار)، معنادار است. به منظور بررسی اختلاف میانگین‌ها ابتدا به بررسی برابری یا عدم برابری واریانس‌ها پرداخته شده است. با توجه به این‌که میزان معناداری آزمون لون بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد فرض برابری واریانس‌ها تایید می‌گردد (جدول۱۰)، بنابراین برای مقایسه چندگانه از آزمون LSD استفاده شده است (جدول ۱۱). نتایج این آزمون بیانگر آن است که تفاوت معناداری در عملکرد صندوق با تسهیلات اعطایی مختلف وجود دارد. در واقع ارزیابی افرادی که از تسهیلات خویش فرمایی استفاده کرده‌اند در مورد عملکرد صندوق با ۳/۸۵ بیشتر از نوع خانگی با ۲/۷۵ و کارفرمایی با ۳/۴۴ بوده است.

جدول شماره ۹: مقایسه میانگین عملکرد صندوق در تسهیلات اعطایی مختلف

	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	میزان معناداری
بین گروهی	۳/۲۶۳	۲	۱/۶۳۲	۳/۴۹۱	۰/۰۴۰
درون گروهی	۱۸/۶۹۳	۴۰	۰/۴۶۷		
کل	۲۱/۹۵۶	۴۲			

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول شماره ۱۰: آزمون لون

آماره لون	df1	df2	میزان معناداری
۰/۴۲۹	۲	۴۰	۰/۶۵۴

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول شماره ۱۱: بررسی عملکرد صندوق در تسهیلات اعطایی مختلف

نوع تسهیلات (I)	میانگین	(J)	تفاوت میانگین (I-J)	خطای انحراف معیار	سطح معنی دار	۹۵٪ سطح احتمال	
						حداقل	حداکثر
خانگی	۲/۷۴۴	خویش فرمایی	-۱/۱۰۴۷۰*	۰/۴۴۱	۰/۰۱۶	-۱/۹۹۷	-۰/۲۱۳
		کارفرمایی	-۰/۶۹۹	۰/۴۱۵	۰/۱۰۰	-۱/۵۳۸	۰/۱۴۱
خویش فرمایی	۳/۸۴۸	خانگی	۱/۱۰۴۷۰*	۰/۴۴۱	۰/۰۱۶	۰/۲۱۳	۱/۹۹۷
		کارفرمایی	۰/۴۰۶	۰/۲۳۶	۰/۰۹۳	-۰/۰۷۱	۰/۸۸۳
کارفرمایی	۳/۴۴۲	خانگی	۰/۶۹۹	۰/۴۱۵	۰/۱۰۰	-۰/۱۴۱	۱/۵۳۸
		خویش فرمایی	-۰/۴۰۶	۰/۲۳۶	۰/۰۹۳	-۰/۸۸۳	۰/۰۷۱

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

به منظور بررسی رابطه بین سهولت فرآیند دریافت وام، رضایت از وثیقه و میزان تسهیلات دریافتی از صندوق کارآفرینی امید با عملکرد صندوق کارآفرینی امید، با توجه به نوع متغیر و نرمال بودن شاخص‌های مورد مطالعه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بیانگر آن است که میان عملکرد صندوق با شاخص‌های مورد مطالعه رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد به طوری که هرچه فرآیند دریافت وام از نظر وثیقه و بوروکراسی اداری از سهولت بیشتری برخوردار باشد و نیز هرچه مقدار وام اعطائی بیشتر بوده و با سرمایه مورد نیاز برای توسعه و یا راه اندازی کسب وکار متناسب باشد، صندوق نقش موثرتری در توسعه کسب و کارهای روستایی ایفا می‌نماید (جدول ۱۲).

جدول شماره ۱۲: بررسی رابطه بین عملکرد صندوق کارآفرینی امید در راه اندازی کسب و کارهای خرد و ویژگی‌های اعتبارات پرداختی

همبستگی پیرسون / ویژگی‌های اعتبارات پرداختی	عملکرد صندوق کارآفرینی امید	
	آماره آزمون	سطح معناداری
سهولت فرآیند دریافت وام	۰/۳۱۳*	۰/۰۴۱
کاهش بوروکراسی اداری	۰/۴۰۹**	۰/۰۰۶
تناسب تسهیلات دریافتی از با سرمایه مورد نیاز	۰/۴۱۰**	۰/۰۰۶

ماخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پایداری و توسعه نواحی روستایی، با توجه به چالش‌های اقتصادی که با آن روبه رو می‌باشند، در گرو پویایی و دوام اقتصاد روستایی می‌باشد. ایجاد و توسعه کسب و کارهای میکرو/خرد و کارآفرینانه، می‌تواند از طریق فراهم آوردن زمینه اشتغال، کاهش بیکاری، رشد اقتصادی، افزایش درآمد و... منجر به توسعه اقتصاد روستایی شود. اما یکی از چالش‌های اساسی پیش روی کسب و کارهای میکرو در نواحی روستایی تامین مالی است. از این رو اعطای تسهیلات و اعتبارات خرد و کم بهره می‌تواند راه‌حلی کارآمد در رفع مشکلات مالی روستاییان، توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط و دستیابی به توسعه باشد. یافته‌های این پژوهش نیز نشان می‌دهد. اعتبارات صندوق کارآفرینی امید، از طریق، ارتقای سرمایه‌های اندک روستاییان و تامین سرمایه در گردش کسب و کارها، سبب فراهم نمودن فرصت ایجاد کسب و کارهای جدید کارآفرینانه به ویژه مشاغل خرد خانگی و نیز بهبود و توسعه کسب و کارهای بسیار کوچک (کمتر از ۵ کارکن) از طریق در اختیار قرار دادن سرمایه مورد نیاز صاحبان کسب و کارها برای افزایش ظرفیت کمی و کیفی کسب و کارها، از جمله بازسازی تجهیزات، توسعه فضای کسب و کار، افزایش توان خرید مواد اولیه، افزایش کیفیت محصولات تولیدی و ....، شده است. یافته‌های حاصل از آزمون‌های آماری نیز با توجه به نتایج حاصل از آزمون‌های t و همبستگی و سطح معناداری کوچک تر از ۰/۰۵ تاکیدی بر یافته‌های توصیفی فوق بوده و نیز بیانگر آن است که صندوق کارآفرینی امید، از طریق ارائه تسهیلات مالی کم بهره، سهولت و کاهش بروکراسی اداری در زمینه دریافت تسهیلات، فراهم آوردن زمینه‌های بهبود عملکرد تجاری، توانمندسازی کارآفرینان روستایی و ... توانسته است نقش بسزایی در ایجاد و توسعه کسب و کارهای میکرو روستایی ایفا نماید. همچنین تسهیلات اعطائی این صندوق نقش بسزایی در افزایش درآمد صاحبان کسب و کارهای کوچک و متوسط، فراهم نمودن زمینه ایجاد کسب و کارهای جدید در روستاها، ایجاد اشتغال و

کاهش بیکاری، فراهم آوردن زمینه‌های خود اشتغالی، مهارت آموزی و توانمندسازی روستاییان داشته است. این نتایج نشان دهنده نقش موثر صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط روستایی می‌باشد. آنچه سبب شده است تا صندوق کارآفرینی امید نقش موثری در توسعه و ایجاد کسب و کارهای کارآفرینانه کوچک و متوسط در نواحی روستایی ایفا نماید؛ اعطا تسهیلات مالی به کارآفرینان روستایی با بهره کم و کاهش بروکراسی اداری در فرآیند دریافت وام و نیز در اولویت قراردادن کسب و کارهای میکرو در زمینه پرداخت وام می‌باشد. این نتایج منطبق با یافته‌های ساعی و ضیایی، ۱۳۹۵، مهرگل و همکاران، ۱۳۹۵، رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴؛ اولورینولا و الگ، ۲۰۰۷؛ تینگ و همکاران، ۲۰۱۱ می‌باشد. همچنین نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس بیانگر آن است که ارزیابی افرادی که از تسهیلات خویش فرمایی استفاده کرده‌اند در مورد عملکرد صندوق بیشتر از نوع خانگی و کارفرمایی است. یافته‌ها بیانگرآن است که علی رغم ویژگی‌های مثبت و موثر این صندوق در توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط روستایی، از نظر وام گیرندگان، این صندوق داری ضعف هایی است که مهم ترین آن‌ها عبارتند از: موانع اداری، پایین بودن مبلغ وام، کوتاه بودن دوره تنفس، فرآیند طولانی دریافت وام، بالا بودن مبلغ اقساط، عدم وجود تسهیلات حمایتی و دریافت سود سال اول در ابتدا می‌باشد. از این رو پیشنهادات و راهکاراهای زیر به منظور بهبود عملکرد صندوق کارآفرینی امید، در واگذاری اعتبارات خرد به صاحبان کسب و کارهای خرد روستایی ارائه می‌شود:

- از آنجا که ۳۰ درصد وام گیرندگان، مشکلات و موانع اداری (طولانی بودن فرایند دریافت وام، مشکلات مربوط به وثیقه و ...) را به عنوان مهم ترین ضعف صندوق مطرح نموده اند، لذا تسریع و تسهیل در فرآیندهای اداری جهت واگذاری اعتبارات خرد ضروری می‌نماید.

- از آنجا که ۲۵ درصد وام گیرندگان دومین نقطه ضعف را عدم تناسب وام دریافتی با سرمایه مورد نیاز جهت راه اندازی کسب و کار خرد عنوان نموده اند، ضروری است صندوق کارآفرینی امید ضمن بهره‌گیری از تجارب جهانی با اتخاذ تدابیری تناسب بین اعتبار با سرمایه مورد نیاز جهت راه اندازی کسب و کار خرد را برقرار سازد.

- با توجه به اینکه معمولاً کسب و کارهای خرد روستایی در شروع فعالیت خود ممکن است به سوددهی اقتصادی نرسند و برای تثبیت خود نیاز به زمان دارند، توصیه می‌شود تسهیلات اعطایی با درصد بهره پایینتر و همچنین دوره بازپرداخت طولانی تر اعطا شوند. در این راستا بازنگری در فرآیند بازپرداخت اقساط و افزایش مدت زمان دوره تنفس و نیز کاهش مبلغ اقساط اعتبارات اعطایی به کارآفرینان روستایی از پیشنهادات دیگر این مطالعه است.

منابع

اسلامی بیدگلی، غلامرضا و بیگدلو، مهدی، (۱۳۸۴)، بررسی معیارهای موثر در ارزیابی کسب و کارهای مخاطره آمیز کارآفرینانه، ***مجله دانش مدیریت***، ۱۸ (۱): ۲۹– ۳

اشرفی، مرتضی، هوشمند، محمود، کرامت زاده، علی،(۱۳۹۳)، بررسی توسعه پایدار کشاورزی در مناطق روستایی با تاکید بر رهیافت اقتصادی، مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کاشمر، ***فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی***، ۱ (۲): ۶۸– ۵۱

افتخاری، رکن الدین، سجاسی قیداری، حمدالله، عینالی، جمشید،(۱۳۸۶)، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تاکید بر نهادهای تاثیرگذار، ***فصلنامه روستا و توسعه***، ۱۰ (۲): ۳۱–۱

افتخاری، رکن الدین، عینالی، جمشید، سجاسی قیداری، حمدالله، (۱۳۸۵)، ارزیابی آثار اعتبارات خرد بانکی در توسعه کشاورزی مطالعه موردی تعاونی‌های خودجوش روستایی شهرستان خدابنده، ***مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه***، ۴ (۵۶): ۷۶– ۴۵

امیدی، سجاد، چهارسوقی امین، حامد،(۱۳۹۷)، نقش کسب و کارهای کوچک خانگی در کاهش فقر خانوارهای روستایی شهرستان مهران، ***فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی***، ۷ (۱): ۱۸۲– ۱۶۷

امیدی، نبی، محمدی، اسفندیار، پور اشرف، یاسان اله، خلیلی، کرم، (۱۳۹۷)، تحلیل عوامل موثر بر ایجاد و توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط کارآفرینی در نواحی روستایی استان ایلام، ***فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی***، ۷ (۳): ۱۶۴– ۱۴۵

بختیاری، صادق،(۱۳۸۹)، مالیه خرد راهکاری برای افزایش تولید بخش کشاورزی و کاهش فقر روستایی، ***فصلنامه دانش و توسعه***، ۱۷ (۳۰):۳۰– ۲۰

بنی اسدی، زهرا، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین گرایش کارآفرینی کارکنان و اعطای تسهیلات صندوق کارآفرینی امید در خصوص کسب و کارهای کوچک و متوسط استان کرمان، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، ***رشته مدیریت کارآفرینی، دانشگاه مدیریت و اقتصاد***، دانشگاه شهید باهنر کرمان

پورصادق، ناصر، (۱۳۹۲)، بررسی رابطه بین سبک‌های تصمیم گیری با مزیت رقابتی در شرکت‌های کوچک و متوسط شهرک‌های صنعتی استان آذربایجان غربی، ***فصلنامه صنعت و دانشگاه***، ۶ (۲۰): ۴۵– ۳۳

توکلی، فاطمه، موحدی، رضا،(۱۳۹۵)، نقش اعتبارات خرد در توسعه کار آفرینی زنان روستایی، ***نشریه کارآفرینی در کشاورزی***، ۳ (۳): ۵۵– ۳۹

جمعه پور، محمود، (۱۳۹۲)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، ***انتشارات سمت***.

چیت‌سازان، هستی، داوری، علی، جلالی، محمد، (۱۳۹۷)، ارزیابی عوامل موثر بر ظرفیت تاب‌آوری کسب و کارهای کوچک و متوسط، مطالعه موردی قطعه سازان صنعت خودرو، ***مجله توسعه کارآفرینی***، ۱۱ (۳): ۴۴۰– ۴۲۱

خبرگزاری ایسنا، (۱۳۹۷)، پرداخت تسهیلات صندوق کارآفرینی امید به کارآفرینان در کاشمر، khorasan.isna.ir

خوشنودی‌فر، زهرا، سوختانلو، مجتبی، ملک محمدی، ایرج، (۱۳۸۹)، تأثیر عملکرد بانک کشاورزی و سازمان جهادکشاورزی در میزان موفقیت کسب و کارهای کوچک و متوسط کارآفرین در بخش کشاورزی، ***مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه***، ۱۸ (۷۲): ۱۶۰- ۱۳۹

درویش، حسن، الوانی، سید مهدی، صالحی صدقیانی، جمشید، عباس‌زاده، حسن، (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر گرایش به کارآفرینی در بانک‌های خصوصی ایران، ***فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول***، ۲۱ (۶۶): ۹۹- ۷۹

رحمانی، مریم، زند رضوی، سیامک، ربانی، علی، ادیبی، مهدی، (۱۳۸۷)، نقش اعتبارات خرد در توان مندسازی زنان، مطالعه موردی روستای پشت رود بم، ***مجله مطالعات زنان***، ۶ (۳): ۱۳۲- ۱۰۵

رضوانی، محمدرضا و نجارزاده، محمد، (۱۳۸۷)، بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرنی روستاییان در فرآیند توسعه نواجی روستایی، ***فصلنامه توسعه کارآفرینی***، ۱ (۲): ۱۸۲- ۱۶۱

رضوانی، محمدرضا، (۱۳۸۱)، برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مفاهیم، راهبردها و فرآیندها، ***مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران***، ۵۲ (۱۶۴): ۲۴۰- ۲۲۱

رضوانی، محمدرضا، (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، ***نشر قومس***

رضوانی، محمدرضا، دربان آستانه، علیرضا، احمدآبادی، حسن، (۱۳۹۴)، تحلیل اثرات اعتبارات خرد بر پایداری اقتصاد روستایی، مورد مطالعاتی: اعتبارات صندوق کارآفرینی امید در شهرستان نیشابور، ***مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای***، ۱۳ (۲۴): ۲۳۳-۲۰۹

ریاحی، پریسا، (۱۳۹۵)، مقدمه‌ای بر تامین مالی جمعی، ***مجله مدیریت بازارکار، کارآفرینی، اشتغال و روابط کار***، ۱ (۱): ۳-۹۷

ساعی، مهدیه و ضیایی، سامان،(۱۳۹۵)، بررسی اثر صندوق‌های اعتباری خرد بر کاهش فقر، ایجاد درآمد و اشتغال در استان کرمان، ***مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران***، دوره ۲-۴۷(۱): ۲۳۵- ۲۲۷

سعدی، حشمت‌الله، (۱۳۹۲)، ارزیابی اقتصادی کسب و کارهای کوچک زنان روستایی، بررسی موردی: استان همدان، ***مجله اقتصاد کشاورزی***، ۷ (۳): ۵۸- ۴۱

صالحی، مجتبی، رحیمیان، مهدی، غلامرضایی، سعید، (۱۳۹۵)، قابلیت صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در توسعه کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک، ***کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم***، شیراز، پژوهش شرکت ایده بازار صنعت سبز

صدری نیا، محمد، میراسدی، سمانه، وروانی، محسن، (۱۳۸۸)، روش‌های مختلف تامین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در مراحل مختلف دوره عمر، ***فصلنامه رشد و فناوری***، ۵ (۱۹): ۲۱- ۱۳

صندوق کارآفرینی امید، (۱۳۹۸)، karafariniomid.ir

صندوق کارآفرینی امید، (۱۳۹۸)، شعبه شهرستان کاشمر

صندوق کارآفرینی امید، (۱۳۹۸)، شعبه مرکزی استان خراسان رضوی

فرخ، شیما، کردنائیج، اسدالله، خداداد حسینی، سید حمید، زالی، محمدرضا، (۱۳۹۶)، شناسایی الگوی رشد کسب و کارهای کوچک و متوسط در صنعت غذایی ایران، با استفاده از نظریه برخاسته از داده‌ها، ***فصلنامه توسعه کارآفرینی***، ۱۰ (۳): ۴۷۵- ۴۵۷

فعلی، سعید، صدیقی، حسن، پزشکی‌راد، غلامرضا، میرزایی، آرزو، (۱۳۸۹)، چالش‌های جوامع روستایی ایران برای دستیابی به توسعه پایدار، ***فصلنامه روستا و توسعه***، ۱۳(۴): ۱۲۸- ۹۷.

فلاح، محمدرضا (۱۳۹۷)، شناسایی پیشران‌های موثر در توسعه کسب و کارهای بسیار کوچک (میکرو) در بخش مشاغل خانگی روستایی، ***فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات بازاریابی نوین***، ۸ (۳): ۱۱۹-۱۴۰.

قاسمی، مریم (۱۳۸۹)، پایدارسازی جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان مشهد با تاکید بر رویکرد متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی، رساله دکتری، استاد راهنما: جعفر جوان، دانشگاه فردوسی مشهد.

قنبری، یوسف و نوری، راضیه، (۱۳۹۶)، ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری چمعیت در نواحی روستایی، مطالعه موردی: شهرستان خمین، ***فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی***، ۱۷ (۶۵): ۱۹۸- ۱۷۷

کریمی، آصف، بانکی پور، بهزاد، احمدپور داریانی، محمود، (۱۳۹۳)، تحلیل سازوکارهای توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط؛ مورد مطالعه؛ کسب و کارهای کوچک و متوسط قزوین، ***مجله توسعه کارآفرینی***، ۷ (۲): ۲۳۶- ۳۰۵

کنعانی، مهدی، موسوی، سیدحسین، قاسمی، مهدی، فیضیان، علیرضا، اسد زمانه، کاوه، (۱۳۸۲)، موسسات فناوری کوچک و متوسط؛ تعاریف، قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، ***مجموعه مقالات هفتمین کنگره سراسری همکاری‌های دولت***، دانشگاه و صنعت برای توسعه ملی، اصفهان

مدرسی، میثم، آراستی، زهرا، طالبی، کامبیز، فراستخواه، مقصود، (۱۳۹۴)، آسیب‌شناسی برنامه‌های حمایتی دولت از رشد کسب و کارهای خانگی از دیدگاه زنان صاحب کسب و کارهای خانگی در ایران، ***فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی***، ۳ (۱۴): ۴۶- ۲۶

مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، نتایج سرشماری نفوس و مسکن تا سطح آبادی

مقیمی، سید محمد و احمدپور داریانی، (۱۳۸۷)، آموزش کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط ایران: نیازها و راهکارها، ***مجله توسعه کارآفرینی***، ۱ (۱): ۲۴۵- ۲۰۷

ملاشاهی، غلامعباس، ظریفیان، شاپور، سارانی، ولی الله، (۱۳۹۴)، عوامل موثر بر موفقیت کسب و کارهای کوچک و متوسط زراعی و باغی شهرستان زابل، ***مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران***، ۲- ۴۶ (۴): ۷۴۸- ۷۳۹

میرگل، احمد، پودینه پیر، میرگل، سمیه، (۱۳۹۵)، نقش صندوق کارآفرینی امید در ایجاد اشتغال برای زنان سرپرست خانوار تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی، ***همایش ملی شرکت‌های دانش بنیان فرصت‌ها و چالش‌ها و نقش آن در توسعه کشور***، چابهار، دانشگاه پیام نور سیستان و بلوچستان

نامجویان شیرازی، زهرا، (۱۳۹۳)، قابلیت صندوق‌های اعتبارات خرد زنان روستایی در توسعه کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک، ***نشریه کارآفرینی در کشاورزی***، ۱ (۳): ۸۲- ۶۵

نظریان، زهرا و حدادی مقدم، کبری، (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر رشد کارآفرینی در کسب و کارهای کوچکی (SMEs) دانش بنیان مستقر در پارک علم و فناوری استان گیلان، ***فصلنامه صنعت و دانشگاه***، ۶ (۲۱-۲۲): ۵-۱۷

نوری‌پور، مهدی و شاه‌ولی، منصور، (۱۳۹۰)، ارزیابی معیارهای پایداری روستایی شهرستان دنا بر اساس فرآیند ارتباطات، ***فصلنامه پژوهش‌های روستایی***، دوره ۲، شماره ۵، شماره پیاپی۵۲۲۴۶۶، ۶۳- ۹۲

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، (۱۳۹۷)، رتبه‌بندی شاخص‌های منتخب نیروی کار شهرستان‌های کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی، ***مرکز آمار و اطلاعات راهبردی***

ولایی، محمد، کریم‌زاده، حسین، منافی‌آذر، رضا، (۱۳۹۷)، تحلیل موانع توسعه کسب و کترهای خرد در نواحی روستایی شهرستان میاندوآب، ***فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی***، ۷ (۳): ۲۰۸- ۱۸۳

یاسوری، مجید، (۱۳۸۶)، مقدمه‌ای بر اقتصاد روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی، ***انتشارات به نشر***

Afrin, S., Islam, N., & Ahmed, S. (2010). Micro credit and rural women entrepreneurship development in Bangladesh: A multivariate model. Journal of Business and Management, 16(1): 1-22.

Agyapong, D. (2010). Micro, small and medium enterprises' activities, income level and poverty reduction in Ghana-A synthesis of related literature. ***International Journal of Business and Management***, 5(12), 196.

Al-Mamun, A, Malarvizhi, C. A., Wahab, S. A., & Mazumder, M. N. H. (2011). Investigating the effect of microcredit on microenterprise income in peninsular Malaysia. European ***Journal of Economics, Finance and Administrative Science***, 29,122-132

Anderson, A.R. (2011). The university's role in developing Chinese entrepreneurship. ***Journal of Chinese Entrepreneurship*** 3(3), 175-184

Babajide, A. A. (2012). Effects of microfinance on micro and small enterprises (MSEs) growth in Nigeria. ***Asian Economic and Financial Review***, 2(3), 463-477.

Berisha, G., & Pula, J. S. (2015). Defining Small and Medium Enterprises: a critical review. ***Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences***, *1*(1), 17-28.

Cai, P. Y, Huang, H. G, Yang, F. Z., Sun, W. and Chen, B, (2009), Investigation of public's perception towards rural sustainable development based on two-level expert system, ***Expert Systems with Applications***. Vol. 36, No. 5: 8910-8924.

Dyt, R., & Halabi, A. K. (2007). Empirical evidence examining the accounting information systems and accounting reports of small and micro business in Australia. ***Small Enterprise Research***, *15*(2), 1-9.

Fasoranti, M. M. (2010), "The Infiuence of Micro-credit on Poverty Allevition among Rural Dwellers: Acase study of akoko, North West Local Government Area of ONDO State". Africa ***Journal of Business Management***, 4(8):1438-1446.

Gibosen, J, Olivia, S. (2006), the effect of infrastructure access and quality on non-farm enterprises in rural Indonesia. ***Journal of World Development***, 12: 28- 36.

Independent Evaluation Group, (2008). Financing micro, small, and medium Enterprises: An Independent Evaluation of IFC's experience with financial intermediaries in frontier Countries. ***The World Bank***. http://econpapers. Repec.org/repec: wbk: wbpubs: 6485.

Johansson, A. W. (2004). Narrating the entrepreneur. ***International small business journal***, 22(3), 273-293.

Karanja, T., Muturi, P., Mukabi, M., & Kabata, D. (2013). Small business management. ***International Journal of Business and Social Science***, 4(16), 113- 142.

Li, X., Gan, C., & Hu, B. (2011). The welfare impact of microcredit on rural households in China. ***The Journal of Socio-Economics***, 40, 404-411

Linh, T.N.; Long, H.T.; Chi, L.V.; Tam, L.T,(2019), Lebailly, P. Access to Rural Credit Markets in Developing Countries, the Case of Vietnam: A Literature Review. ***Sustainability***, *11*, 1468, 1- 18

Mattare, M., Monahan, M., & Shah, A. (2010). Navigating Turbulent Times and Looking into the Future: What Do Micro-Entrepreneurs Have to Say? ***Journal of Marketing Development and Competitiveness***, *5*(1), 79-94.

Ogunrinola, I. O., & Alege, P. O. (2007). Micro-Credit and micro-enterprise development: An analysis of some rural-based enterprises in nigeria, ***Nigerian Journal of Economic and Social Studie,*** 49 (1), 95- 114

Preuss, L., & Perschke, J. (2010). Slipstreaming the larger boats: Social responsibility in medium-sized businesses. ***Journal of Business Ethics***, *92*(4), 531-551.

Rhodes, C. (2015). Business statistics: Briefing paper. ***House of Lords Library***, N06152.

Snodgrass, D. R., & Winkler, J. P. (2004). Enterprise growth initiatives: Strategic directions and options. US ***Agency for International Development***, Bureau of Economic Growth, Agriculture and Trade. Final Report: Development Alternatives, INC (DAI)

Teng, S. I. V. C. H. O. U., Prien, S. O. K. H. A. K., Mao, N. A. R. A., & Leng, B. U. N. H. O. R. (2011). Impacts of micro-credit on household economics. ***International Journal of Environmental and Rural Development***, 2(1), 108-114.

Waithaka, T., Marangu, W. N., & N'gondu, C. N. (2014). Entrepreneurship Development by micro finance institutions effect on the growth of micro and small enterprises in Nairobi Central Business District: A case of Jitegemea Credit Scheme Nairobi. ***European Journal of Business and Management***, 6(13), 174-184.

World Bank. (2006), ***Microfinance in South Asia: Toward financial inclusion for the poor***. Washington D.C., U.S. Pan graphics.